

pjesnika bračkoga čakavskog izričaja pa su ta dva poglavlja zanimljiva i s dijaloškog aspekta.

Šesta cjelina naslova *Dodatni aspekti* ima dva kraća poglavlja: *Element smiješnoga u frazeologiji* i *Nove pojave u hrvatskoj frazeologiji*. U prvome poglavlju na primjerima frazema hrvatskoga jezika, razmatra koliko je u njihovu semantičkome talogu prisutan element humora. Poglavlje *Nove pojave u hrvatskoj frazeologiji* donosi načine nastajanja nove hrvatske frazeologije, a to su: izravno i neizravno posuđivanje iz stranih jezika (npr. *off the record*, *brand new*, *biti u bedu* i *sl.* iz engleskoga jezika; *biti u điru*, iz talijanskoga jezika), posuđivanje iz hrvatskih dijalekata (npr. *ni čuš ni muć*, *ni vrit ni mimo*). Izdvaja dva nova frazema nastala desemantizacijom hrvatskih riječi: *do jaja*, *do bola*, oba u značenju 'odličan, izvrstan'.

Na kraju slijedi *Popis kratica*, *Kazalo hrvatskih frazema*, opsežna *Bibliografija* i *Bilješka o autorici*.

Svi dosada pojedinačno objavljeni radovi Antice Menac u različitim publikacijama ovom knjigom postaju objedinjeni te tako dostupan i pouzdan predložak za proučavanje različitih teorijskih, metodoloških i primjenjenih aspekata frazeologije. Knjiga je pisana na visokoj znanstvenoj razini, frazeološka teorija je iznesena pregledno i jasno pa je knjiga postala i svučilišni udžbenik. Sve teorijske postavke autorica je potkrijepila brojnim i odabranim primjerima frazema hrvatskoga jezika. Iznimno važan dio knjige jest smještanje hrvatske frazeologije u širi europski kontekst, kompariranja hrvatskih s frazemima u stranim jezicima. Upravo već naglašena znanstvenost, ali i jednostavnost autoričina stila čine ovu knjigu nezaobilaznom literaturom svima onima kojima je frazeologija predmet proučavanja, ali i ne samo njima već svim filolozima i osobito studentima kroatistike i drugih filoloških studija.

Maja Opašić

PRETISAK PRVE HRVATSKOGLAGOLJSKE POČETNICE

PRVA HRVATSKOGLAGOLJSKA POČETNICA 1527., pretisak

(Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb, Školska knjiga, Zagreb, 2007.)

Svaka hrvatskoglagoljska otisnuta knjiga spomenik je hrvatskoj kulturi. Ukupna glagoljska ostavština dala je tako brojem malu, ali važnošću izuzetno vrijednu neveliku biblioteku otisnutih knjiga. Prvi su tiskari svoje stvaralaštvo proželi

promicanjem Božje riječi. Stvarali su u potpunoj predanosti i uvjerenju da će knjiga s otisnutim riječima doprijeti do neznanih čitatelja kao i budućih naraštaja. Važno mjesto u povijesti hrvatskoga tiskarstva, u povijesti tiskane glagoljske

knjige uopće, ima Venecija, osobito u 15. i 16. st. kada se tiskaju glagoljske knjige, uči i stječe tiskarsko umijeće. Između 150 tiskarskih radionica jedna od čuvenih bila je i ona Andrije Torresanija i njegovih nasljednika u kojoj su tiskane tri glagoljske knjige: brevijar 1493., abecedarij 1527. i još jedan brevijar 1561.

Andrija Torresani tiskao je potkraj svoga života godine 1527. raskošno izdanje glagoljskog abecedarija na 6 listova (11 tiskanih stranica) u dvije boje, crnoj i crvenoj. Sadržaj abecedarija odgovarao je onodobnim standardnim latinskim abecedarijima; uglavnom ga čine molitve koje su služile za učenje slova. Neki takve početnice zovu paternoster-abecedarima, a neki psaltirima. Torresanijev je abecedarij doživio tri ponovna izdanja: 1933. kao faksimil u Leipzigu kod antikvara Karla W. Hiersemanna u 25 primjeraka u ručnom tisku, drugi put 1983. u Zagrebu u povodu 500. obljetnice prve hrvatske tiskane knjige (*Misal po zakonu rimskoga dvora*, 1483.) u izdanju Školske knjige, Grafičkoga zavoda Hrvatske, Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu i Međunarodnoga slavističkog centra Hrvatske, te 2007. godine faksimilni pretisak s transliteracijom i opširnim pogovorom akademika Josipa Bratulića u izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Nacionalne i sveučilišne knjižnice i Školske knjige.

Pretisak *Prve hrvatskoglagoljske početnice* 1983. godine tiskan je u 1670 primjeraka. Pretisak je pripremio i pogovor pod naslovom *Hrvatske početnice do narodnoga preporoda* također napisao J. Bratulić, koji je ujedno i autor transliteracije. Riječ je o luksuznom izdanju koje se sastoji od dvije

knjige umetnute u kožne korice od kojih je u jednoj faksimil, a u drugoj transliterirani tekst i pogovor. Na objema knjigama te na koricama otisnut je tipografski znak A. Torresanija i znakovi izdavačkih kuća: Školske knjige i Grafičkoga zavoda Hrvatske. Uz to, renesansni okvir s prve stranice *Početnice* također je otisnut na korice te na svaku knjižicu zasebno.

Sljedeći, ujedno i zadnji pretisak ove *Početnice* izašao je iz tiska u prosincu 2007., a predstavljen je 17. siječnja 2008. godine u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici Zagrebu. Manjega formata, pod punim nazivom *Prva hrvatskoglagoljska početnica 1527.*, ovaj pretisak, koji je također pripremio, pogovor i transliteraciju napisao Josip Bratulić, objedinjuje izvorni glagoljski tekst te transliteraciju i pogovor u jednu knjigu. Pretisak je prema tome jednak prethodnom, izuzev formatom. Ta vizualno atraktivna knjiga dostupna je svakome, bez obzira na njegovu naobrazbu. Stoga i sam termin početnica treba shvatiti u doslovnom smislu. Ponudjenim se materijalom mogu služiti svi željni stjecanja znanja o hrvatskom glagoljskom pismu. Nastavnicima, studentima, đacima, učenicima knjiga olakšava pristup učenju glagoljskoga pisma te lakšem razumijevanju staroslavenskoga jezika.

Hrvatskom početnicom iz 1527. god. započnje povijest naših početnica. Pretisak hrvatskoglagoljske *Početnice* (2007.) raskošno je izdanje. Nekad tiskana u ugodnom kvart formatu na 6 listova (11 tiskanih stranica), a danas na 11 stranica u A5 formatu uz transliteraciju i pogovor. Na stranici je prosječno 35 redaka, osim na prvoj na kojoj je 30 redaka. Ta je stra-

nica uokvirena renesansnim okvirom na čijem je dnu prikaz onovremene školske prakse: pred učiteljem i upraviteljem škole neki je đak kažnjen za svoj nerad. Na prvoj se stranici može najviše saznati o načinu učenja. Na samom je početku pobožni zaziv (Isus, Marija), a nakon toga popis glagoljskih slova (njih 33) koja nisu imenovana. Obično su u ostalim abecedarijima stajala uz pojedine grafeme njihova imena koja su pomagala početnicima da se što lakše opismene, npr. *azъ buky vědě glagoljъ dobrě estъ živěti dzělo zemli* (ja koji znam slova govorim da je dobro živjeti na zemlji). Tome su s nešto izmijenjenim (religiozним) porukama služile i tzv. azbučne molitve napisane kao akrostih. Glagoljske su početnice nazivane azbukvicama, tj. bukvarima prema nazivu prvih slova slavenske azbuke. Ispod slova nalazi se tabla za sricanje slogova: uz svaki suglasnik stoje svi samoglasnici te čine srok. Te se table mogu nazivati i tablama za učenje jer su učenici kombinacije koje bi učitelj nacrtao na ploči učili napamet i ponavljali. Na kraju table je napomena: *svršenъ srok*. To je bio prvi korak u učenju. Nakon toga dolaze poznate molitve koje su učenici brzo svladavali s obzirom da su (to) bile uobičajene (molitve) (Oče naš, Zdravo Marijo) koje su prepoznavali u pismu znajući ih napamet. Na sljedećim se stranicama nalaze opsežniji liturgijski tekstovi: pet Davidovih psalama redom kako se pjevaju na večernjama, zatim *Veličit* i *Pjesan Simeona starca* te psalmi *Iz glubin* i *Davidov pokornički psalam* (Suprot ljubodejstvu psalam). Uz to, još je nekoliko molitava, psalama uz *Apostolske simbole* i početak *Ivanova evanđelja*. Na posljednjim stranicama nalaze se molitve koje su se molile uz objed, ujutro i općenito

kao molitve osobne pobožnosti. Stoga se one i jezikom razlikuju od ostalih molitava koje im prethode u knjizi jer su se molile na pučkom, čakavskom jeziku, a jezik *Početnice* je staroslavenski jezik hrvatske redakcije.

Cijela je knjiga bogato ilustrirana drvorezima: 20 reprodukcija drvoreza s prikazima određuju odjeljke u knjizi. Ti su drvorezi bili ilustracije u knjigama koje su tiskane uglavnom u razdoblju inkunabula, u prvih 50-ak godina tiskarstva. Na 9. stranici nalaze se ikonografske označnice dvanaestorice apostola popraćene riječima koje su prema predaji prvi put izgovorili.

Početnica ima dva osnovna tipa slova tiskana u dvije boje: manja, crna kojima je pisan tekst, visoka pola cicera i veća, inicijalna, otisnuta crvenom bojom koja sežu visinu jednoga cicera. Osim tih slova postoje i veliki inicijali visoki dva cicera, otisnuti crvenom bojom koja se dijele na sedam glagoljskih (V, Ž, Z, I, O, T, H) i šest latiničkih (B, M, N, P, R, S) slova. Na posljednjem listu je impresum, a u sredini impresuma Torresanijev tipografski znak: kula s kruništem i inicijalima A. T. S lijeve je strane znaka glagoljski tekst: *štampani v benetcih po andrei torežani iz ažule 1527.*, a s desne strane latinski: *Impressum Venetiis per Andream de Toresanis de Asula. M. D. XXVII.*

Prva hrvatskoglagoljska početnica tiskana 1527. u oficini Andrije Torresanija mogla je biti prethodnica nekom većem knjižnom pothvatu prema navođenju Josipa Bratulića. Teško je tvrditi je li ranije bilo sličnih izdanja, ali je sigurno da je postojao običaj izdavanja pokusnih listova na kojima su se nalazile table sa slovima. Takvi su se listovi izdavali kako bi poka-

zali grafičke mogućnosti oficine, ali i kao mali udžbenik za učenje glagoljskoga pisma. Upravo je ovaj pretisak, priređen u obliku knjižice, udžbenik za sve neupućene koji su željni naučiti glagoljsko pismo. Ona će ih svojom čitljivošću i razumljivošću potaknuti da sami potraže daljnje informacije o povijesti glagoljskoga pisma i staroslavenskoga jezika, sla-

venske kulture uopće. Ova je *Početnica* uspjela prikazom kratkih tekstova, čitko pisanih uglatom glagoljicom, koji su puku dobro poznati iz liturgijske prakse, uvelike približiti mu glagoljsko slovo te su i njezina novija izdanja od izuzetne važnosti za hrvatsku kulturu.

Mirjana Crnić

OSMIŠLJAVANJA

Miroslav Šicel

POVIJEST HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI, KNJIGA 4, EKSPRESIONIZAM

(Naklada Ljevak, Zagreb, 2007.)

OSMIŠLJAVANJA

Zbornik u čast 80. rođendana akademika Miroslava Šicela
(FF Press, Zagreb, 2006.)

Nakon što je Liberova Povijest hrvatske književnosti nažalost prekinuta nakon pete knjige (moderna) koju potpisuje upravo akademik Miroslav Šicel, hrvatska književnost nikada nije dobila svoju zaokruženu povijest književnosti, osim ako izuzmemo onu Slobodna Prosperova Novaka, o čijem statusu kao ozbiljnije i sveobuhvatne povijesti književnosti zbog njezine metodologije možemo dvojiti. I dok je starije razdoblje hrvatske književnosti mahom ostalo zaokruženo, novija hrvatska književnost od romantizma do naših dana još uvijek čeka na sustavnu povijesnu raščlambu.

U vremenu kada tradicionalne, sveobuhvatne i kronološke povijesti književnosti sve više ustupaju mjesto modernijim

žanrovskim povijestima književnosti poput *Povijesti hrvatskoga romana* Krešimira Nemeca ili *Hrvatskoga pjesništva druge polovice dvadesetoga stoljeća* Cvjetka Milanje, također u tri sveska, nelakoga zadatka kroničara novije hrvatske književnosti prihvatio se akademik Šicel pa je nakon *Povijesti hrvatske književnosti od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa, Realizma i Moderne*, pred nama i četvrta knjiga iz njegove serije, čiji je predmet razmatranja hrvatski ekspresionizam.

Na samome početku valja istaknuti da prema mišljenju akademika Šicela prava pokreta ekspresionizma i ekspresionističke stilske formacije u hrvatskoj književnosti nije bilo, nego se u tom razdoblju prožimaju različiti stilovi – od